

- Лимбах Е. Н. Прагматический потенциал русского окказионального слова в газетных текстах // Русская филология. Украинский вестник : республиканский научно-методический журнал. – Харьков. – 2000. – № 3-4 [17]. – С. 59-61.
- Маркина М. Г. Адекватность как переводческая проблема (функциональный подход) // Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Мовознавство. – 2008. – Т. 16. – Вип. 14. – С. 184-189.
- Минченков А. Г. Русские частицы в переводе на английский язык. – СПб.: ООО «Издательство «Химера», 2001. – 96 с.
- Паршин А. Теория и практика перевода. – СПб. : СГУ, 1999. – 202 с. – URL : http://teneta.rinet.ru/rus/pe/parshin-and_theoria-i-praktika-perevoda.htm.
- Пулина Е. А. Окказиональное слово в художественном тексте: способы образования и межъязыковой трансляции (на материале романа Дж. Джойса «Улисс» и его переводов на русский и немецкий языки) : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19. «Теория языка». – Пермь, 2008. – 23 с.
- Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі : монографія. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 376 с.
- Скуратовская Л. И. Из истории английской детской литературы / Л. И. Скуратовская, И. С. Матвеева. – Днепропетровск, 1972. – 55 с.
- Соболева Н. В. Английская абсурдная поэзия: проблемы поэтики и перевода (на примере творчества Э. Лира) : дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.01.03 – «Литература народов стран зарубежья (английская литература)» [Электронный ресурс]. – Екатеринбург, 2008. – URL : <http://www.dissercat.com/>.
- Фиртич Н. Льюис Кэрролл и русский алогизм // Русский авангард 1910-1920х годов в европейском контексте. – М. : Наука, 2000. – С. 245-252.
- Хализев В. Е. Герменевтика (раздел 1 главы III Функционирование литературы) // Теория литературы : учебник. – [2-е изд.]. – М. : Высш. шк., 2000. – С. 106-112.
- Чарская-Бойко В. Ю. Категория нонсенса и фольклорные традиции в английской детской литературе второй половины XIX века (на примере произведений Э. Лира и Л. Кэрролла) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.01.03 – «Литература народов стран зарубежья (европейская и американская литературы)». – Санкт-Петербург, 2011. – URL : <http://cheloveknauka.com/>.
- ABBYY Lingvo x 3 : Словарь. – [Electronic resource] – Вып. 14.0.0.715. – 2008.
- Bauer L. English Word-Formation / L. Bauer. – Cambridge : Cambridge University Press, 1983. – 296 p.
- Carroll Lewis, Through The Looking-Glass. – [Electronic resource]. – URL: <http://www.gutenberg.org/files/12/12-h/12-h.htm>.
- Dolitsky M. Under the tumtum tree: From nonsense to sense, a study in nonautomatic comprehension / M. Dolitsky. – Amsterdam, 1984. – 119 p.
- Merriam-Webster. – [Electronic recourse]. – URL: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/galumph>.

УДК: 81 : 811, 111 '42

ГОЛУБ Ю. І.

(Запорізький національний університет)

ЛЕКСИКОН АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У СВІТЛІ ЗАГАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ СИСТЕМ

У статті представлено результати теоретичного осмислення системності словникового складу англійської мови шляхом екстраполяції на нього сутнісних системних ознак, які виділяються у межах загальної теорії систем. Лексикон розглядається як цілісна система, що складається із взаємозумовлених і взаємодіючих елементів. Серед сутнісних системних ознак виділяють діалектичну двоїстість, відносну неподільність одиниць, ієрархічність, структурність, відкритість, мінливість, динамізм. Стосовно лексичної системи ці ознаки наповнюються специфічним змістом при наявності пріоритетної значущості одних і скритої актуалізації інших.

Ключові слова: лексикон, лексична одиниця, системний підхід, системні параметри, системні відношення.

Голуб Ю. І. Лексикон англійського языка в свете общей теории систем. В статье представлены результаты теоретического осмысления системности словарного состава английского языка путём экстраполяции на него сущностных системных признаков, выделяемых в рамках общей теории систем. Лексикон рассматривается как целостная система, состоящая из взаимообусловленных и взаимодействующих элементов. Среди сущностных системных признаков выделяют диалектическую двойственность, относительную неделимость единиц, иерархичность, структурность, открытость, изменчивость, динамизм. По отношению к лексической системе эти признаки наполняются специфическим содержанием при наличии пріоритетной значимости одних и скрытой актуализации других.

Ключевые слова: лексикон, лексическая единица, системный подход, системные параметры, системные отношения.

Golub Yu. I. Lexicon of the English Language from the Point of View of the General System Theory. The given article represents the results of the interpretation of the wordstock as a system, consisting of the interacting elements that are organized into the integral object. Systemic organization of the wordstock has been the subject of heated discussion and controversy among scientists. This fact is determined by a number of objective factors, among which we can distinguish certain basic features of the lexicon, such as semantic indefiniteness, heterogeneous character of its elements, difficulties in understanding of lexical groups it consists of, constant violation of the balance of lexical units. In the given article the character of the lexical system is shown through the universal principles of the general system theory. According to basic systemic parameters the lexicon is a hierarchical, structural, changeable, dynamic phenomenon that is characterized by relative indivisibility of its elements and by dialectical duality. The author comes to the conclusion that all the parameters mentioned above, that initially characterize language system as a whole, are applicable to the lexicon, in which they acquire specific manifestation. Thus, the lexicon can be described as a structured network of

intersecting, semantically defined classes that reflect distinctions we make in segmenting our experience. It includes lines of synonyms and antonyms, lexical semantic and word formation groups, terminological systems, semantic and association fields. Systemic approach helps to understand how lexical units are used to shape reality, how they divide the semantic space to reflect our perception of the world. Thus, systemic organization of the lexicon is determined not only by internal factors, but also by systemic nature of the extra-linguistic world. Profound analysis of the English wordstock systemic organization is important for its adequate lexicographic presentation.

Key words: lexicon, lexical unit, systemic approach, systemic parameters, systemic relations.

Розвиток ідеї мовної системності має довгу історію. Ще філософи давніх часів намагалися зрозуміти будову мови, виділити її важливі елементи і простежити існуючі між цими елементами зв'язки. Дослідження системних властивостей мови, як свідчать збережені письмові пам'ятки, завжди починалося з практичного опису словникового складу. При цьому лексичні одиниці об'єднувалися у групи понять, класи предметів або у словотвірні гнізда в межах всіляких переліків, списків і словникових довідників. Надалі словники ставали досконалішими і багатшими. В них приводились синоніми, розкривалися складні співвідношення між значеннями слів, висвітлювалася етимологічна інформація. Це дає підстави припустити, що сприйняття лексики як певним чином упорядкованої сукупності взаємодіючих елементів формувалося на протязі тисячоліть.

Однак теоретичне осмислення системних властивостей лексики почалося порівняно недавно, коли учені-лінгвісти звернулися до дослідження специфічних системних характеристик лексичних одиниць і існуючих між ними складних і різноманітних зв'язків. В залежності від методу, предмету і цілей вивчення лексичної системи дослідження велись у різних напрямках, серед яких тематична, понятійна, польова, соціолінгвістична інтерпретація словникового складу, розгляд лексики як імовірнісної системи, системи кодів і кодових переходів. Але незважаючи на багатоплановість і глибину проведених досліджень, у науці немає єдності у поглядах учених на сутність системних властивостей лексики. Ідея системної організації лексики не стала аксіоматичною. Це, скоріше, теорема, яку необхідно доводити знов і знов.

Підставою для дискусійності вищезазначеного питання є певні характеристики лексичної системи. До їх числа належить, насамперед, властива лексиці семантична невизначеність, неоднорідний характер його елементів, складновивідність утворюючих його мікросистем, постійні порушення збалансованості його одиниць. Так, семантична невизначеність виражається у відсутності регулярних семантичних протиставлень, що особливо чітко проявляється у порівнянні із системою граматичних значень, яка має жорстку сітку опозицій, тоді як «наявність тих чи інших членів лексико-семантичної парадигми не дає, як правило, підстави припустити про існування якихось інших членів» [Шмелев 1973, с. 21].

Неоднорідний характер лексики, що складається із взаємодіючих елементів «різної величини, конфігурації і структурації» [Маковский 1980, с. 17], обумовлюється об'ємністю і багатовимірністю його основної одиниці – слова. Маючи складну внутрішню організацію, слово встановлює численні зв'язки з іншими словами. Різними лексико-семантичними варіантами воно одночасно входить до безлічі великих і малих мікросистем, починаючи з антонімічних пар і синонімічних рядів, до семантичних полів і асоціативних груп.

Складність зв'язків і відношень, що встановлюються між елементами лексичної системи, участь одних і тих же елементів у різних словникових угрупованнях обумовлює складновивідність лексичних мікросистем, наявність яких у словниковому складі не є очевидною. Ситуація ускладнюється відкритістю лексики, в результаті якої «відбуваються постійні доповнення до існуючих модифікацій системи» [Delbridge, Peters 1988, с. 40]. Ці доповнення порушують збалансованість одиниць складної архітекtonіки лексики, оскільки вони сприяють нескінченному перерозподілу зв'язків усередині словникових угруповань. Усі вищевикладені фактори перешкоджають швидкій актуалізації віртуально існуючих у лексиці мікросистем, вимагаючи комплексного підходу при проведенні їх аналізу.

Однак вищенаведені асистемні явища не свідчать про асистемність самого лексикону, а ще раз підтверджують його складну системну організацію. Вони відносяться не до факторів, що підривають мовну системність, а до факторів, що провокують і стимулюють мовний розвиток. Вони належать до потенцій, які, за словами Ф. П. Філіна [Филин 1980, с. 9], можуть реалізуватися одночасно і вступати у притиріччя одна з одною. Ці потенції закладені в самій мові.

Специфіка системної організації лексикону потребує подальшого вивчення. Саме на це спрямовані праці багатьох лінгвістів [Уфимцева 1962; Маковский 1980; Вердиева 1986; Соколовская 1990]. **Метою** даної статті є представлення результатів теоретичного осмислення системності словникового складу англійської мови шляхом екстраполяції на нього сутнісних системних ознак, які виділяються у межах загальної теорії систем.

Суть системного принципу опису полягає у представленні об'єкта в його цілісності і в одночасному виділенні його складових елементів, у визначенні їх взаємовідношень усередині цілого. Отже, відповідно до універсальних принципів загальної теорії систем будь-яка система являє собою цілісний комплекс взаємопов'язаних елементів, які в свою чергу виступають системами більш низького порядку [Уемов 1978, с. 117]. Цілісність системи досягається за рахунок оптимальної узгодженості структури і субстанції при заданій функції. Отже, визначення системності будь-якого об'єкта передбачає всебічний розгляд його субстанціонального, структурного і функціонального аспектів. У світлі вищевикладеного мовна система може бути визначена як «певним чином організоване ієрархічне ціле, що має структуру і втілює дану структуру в дану субстанцію для виконання певних цілей» [Общее языкознание 1972, с. 30]. Серед сутнісних системних ознак виділяють діалектичну двоїстість, відносну неподільність одиниць, ієрархічність, структурність, відкритість, мінливість, динамізм.

Треба думати, що підставою розгляду лексикону як системи є наявність у нього всіх або більшості вказаних ознак з можливим їх модифікуванням, зумовленим структурною і функціональною специфікою об'єкта дослідження. Розглянемо більш конкретно зміст кожної з ознак стосовно до лексичної системи.

Діалектична двоїстість лексикону виражається у співвідношенні звучання і значення, зовнішньої і внутрішньої форми, плану вираження і плану змісту його одиниць. Відносна неподільність одиниць лексичної системи проявляється у тому, що слова, які представляють собою єдність цілого послідовного звучання і певного, закріпленого за цим звучанням поняття і образу, здатні інтегрувати одиниці нижчих рівнів – морфеми і фонеми. Але «зв'язок елементів слова робить неможливим появу між ними нового елемента» [Kramsky 1969, с. 37].

Ієрархічність лексикону передбачає його входження в систему більш високого порядку – мову в цілому. При цьому сам лексикон об'єднує в собі безліч мікросистем, що відображають різноманітні характеристики його одиниць. Так, на лексичному рівні виділяють предметно-тематичні і лексико-семантичні групи, синонімічні ряди і антонімічні пари, семантичні і асоціативні поля, словотвірні гнізда, термінологічні системи.

Структурність лексичної системи проявляється в наявності певної сітки відношень і зв'язків між її одиницями. У сфері лексики простежуються всі ті види відношень між мовними елементами, які властиві мовній системі в цілому: відношення «засобу - функції», маніфестації, репрезентації (або варіантності), парадигматичні, синтагматичні, епідигматичні (або дериваційні) відношення [Кузнецова 1980, с. 20].

Для лексичної системи характерна відкритість, тобто незамкненість і безмежність при діахронічному розгляді. Лексикон можна визначити як величезний список одиниць, «цей список буде безкінечним і ніколи не стане вичерпним» [Bolton 1982, с. 31]. Відкритість – це необхідна властивість лексикону, що дозволяє йому в кожний відрізок часу відповідати конкретному стану позамовної реальності, яка знаходиться в процесі постійного

трансформування. Лексикон найбільш чутливий до соціальних факторів і підданий впливу індивідуальної мовної практики, оскільки його одиниці «безпосередньо використовуються в актах здійснення думки і спілкування» [Панфилов 1982, с. 117].

Ці особливості зумовлюють найбільш експліковане виявлення саме на лексичному рівні однієї із важливих властивостей мови – мінливості. Якщо зміни в інших мовних підсистемах відбуваються протягом тривалого періоду часу, а тому не завжди доступні безпосередньому спостереженню, то в лексиконі зміни відбуваються досить швидко, і результати цих змін не можуть не бути поміченими користувачами мови. Діахронічні дослідження свідчать, що ні одне слово в мові не є незмінною, непорушною спадщиною минулого, яким би постійним, суттєвим і лінгвістично обумовленим воно не здавалося у визначений період часу. Слід відзначити, що зміни, які відбуваються у лексичній системі, є результатом не тільки зовнішніх впливів, але й діяльності більш витончених прихованих внутрішніх процесів. Слово – це живий організм, який «несе в собі потенцію своєї зміни» [Морковкин 1981, с. 154]. Розширення і звуження значення, його погіршення і покращення, всілякі обмежування, архаїзація, асоціативні прирощення обумовлені самою природою мови і її основної одиниці – слова [Burchfield 1985, с. 116]. Зовнішні впливи накладаються на внутрішні процеси, що призводить до змін, які визначають динамізм лексикону.

Парадокс полягає у тому, що саме мінливість, яка є однією із основоположних ознак лексичної системи, зумовлює наявність численних асистемних явищ, поверхове трактування яких може привести навіть до заперечення системної організації лексикону. Ще раз підкреслюючи помилковість подібної інтерпретації словникового складу, ми хочемо відзначити, що динамізм лексичної системи, який виражається у постійному перерозподілі словотвірних типів, зміні лексичної і синтаксичної сполучуваності, проявляється неоднаково на різних її ділянках.

Тут, певно, доречно згадати про теорію ядра – периферії, яка багато в чому пояснює механізм зберігання системності об'єкта при постійних кількісних і якісних змінах, що відбуваються у ньому. Згідно з цією теорією, системі властива максимальна концентрація системоутворюючих ознак у ядрі і неповний набір цих ознак з можливим ослабленням їх інтенсивності на периферії. Тому порушення системності на периферійних ділянках компенсується стійкістю ядра. За спостереженнями, наприклад, Уолліса Л. Чейфа цей механізм діє і в лексиконі, ядро якого лише поступово змінюється у часі, тоді як периферія знаходиться у постійному русі, «причому нові одиниці додаються, а старі зникають із швидкістю, надзвичайною у порівнянні з темпами зміни мови в цілому» [Чейф 1975, с. 125].

Викладені вище аргументи показують, що лексикон має всі сутнісні ознаки системності, тому можливість його системного опису набуває переконливого обґрунтування. Стосовно лексичної системи ці ознаки наповнюються специфічним змістом при наявності пріоритетної значущості одних і скритої актуалізації інших. Продовжуючи висувати аргументи за системність лексикону, ми б хотіли торкнутися ще одного аспекту розгляду цієї системності, а саме її обумовленості системністю і цільністю світу, що відображається мовою.

Дійсно, виходячи із визнання сучасною філософською думкою мудрої узгодженості елементів всесвіту, справедливо припустити, що організація лексикону, який відображає взаємодіючі предмети, процеси і явища зовнішньої дійсності, визначається характером їх упорядкування в реальному світі, але не зводиться до нього. У протилежному разі лексикон не міг би успішно використовуватися носіями мови, оскільки людський розум може відбивати не всю, а лише пізнану системність світу. Крім того, значні системні відношення в дійсності тільки припускаються людиною на тому чи іншому етапі пізнання, але пізніше не підтверджуються. Неповнота і відносність знань про світ як універсум обумовлює неповноту лінгвістичного універсума як результату відбиття цих знань. Таким чином, якби системна організація лексикону пояснювалася тільки екстралінгвістичним впливом, то для нього була

б характерна відсутність багатьох елементів, що ускладнювало б процес створення і декодування повідомлень у ході функціонування мови.

Отже, необхідно визнати, що хоч у лексиконі відбиваються системні відношення, властиві дійсності, його організація не зумовлюється впливом тільки цих відношень. Визначення характеру організації лексичних одиниць ґрунтується на аналізі як екстралінгвістичних, так і мовних критеріїв системності.

Системна організація є однією із сутнісних характеристик лексикону. Вона впливає як із властивостей його складових одиниць, так і із особливостей їх функціонування. Саме тому дослідження специфіки системної організації лексикону в усіх її проявах є властивим для сучасного стану науки про мову. Виявлення особливостей мікро- та макросистемної структурованості словникового складу англійської мови є важливим в контексті завдань його адекватної лексикографічної репрезентації, у чому ми вбачаємо **перспективи** подальших наукових пошуків.

Література

- Вердиева З. Н. Семантические поля в современном английском языке / З. Н. Вердиева. – М. : Высш. шк., 1986. – 118 с.
- Кузнецова Э. В. Русская лексика как система / Э. В. Кузнецова. – Свердловск : Изд-во Урал. гос. ун-та, 1980. – 88 с.
- Маковский М. М. Системность и асистемность в языке / М. М. Маковский. – М. : Наука, Гл. ред. вост. л-ры, 1980. – 209 с.
- Морковкин В. В. Лексическая многозначность и некоторые вопросы её лексикографической интерпретации / В. В. Морковкин // Русский язык. Проблемы художественной речи. Лексикология и лексикография. – М. : Наука, 1981. – С. 153-166.
- Общее языкознание. Внутренняя структура языка / [Отв. ред. Б. А. Серебrenников]. – М. : Наука, 1972. – 564 с.
- Панфилов В. З. Гносеологические аспекты философских проблем языкознания / В. З. Панфилов. – М. : Наука, 1982. – 356 с.
- Соколовская Ж. П. Проблемы системного описания лексической семантики / Ж. П. Соколовская. – К. : Наук. думка, 1990. – 182 с.
- Уемов А. И. Системный подход и общая теория систем / А. И. Уемов. – М. : Мысль, 1978. – 272 с.
- Уфимцева А. А. Опыт изучения лексики как системы / А. А. Уфимцева. – М. : Изд-во Акад. Наук СССР, 1962. – 287 с.
- Филин Ф. П. Противоречия и развитие языка / Ф. П. Филин // Вопросы языкознания. – 1980. – №2. – С. 8-21.
- Чейф У. Л. Значение и структура языка / У. Л. Чейф. – М. : Прогресс, 1975. – 430 с.
- Шмелев Д. Н. Проблемы семантического анализа лексики / Д. Н. Шмелев. – М. : Наука, 1973. – 279 с.
- Bolton W. F. A living language: The history and structure of English / W. F. Bolton. – New York : Random House, 1982. – 461 p.
- Burchfield R. W. The English language / R. W. Burchfield. – Oxford; New York: Oxford univ. press, 1985. – 194 p.
- Delbridge A., Peters P. H. Dictator, gatekeeper or harmless drudge / A. Delbridge, P. H. Peters // Lexicographical and linguistic studies. Essays in honour of G. W. Turner / [Ed. By T. L. Burton and Jill Burton]. – Cambridge : Brewer, 1988. – P. 33-41.
- Kramsky J. The word as a linguistic unit / Juri Kramsky. – The Hague, Paris: Mouton, 1969. – 82 p.

УДК: 81:1

DOMBROVAN T. I.

(*Odessa I. I. Mechnikov National University*)

SYNERGETICS: EMERGENCE, STATUS AND TASKS

Modern science is characterized by heterogeneity of investigational paradigms, each of which has its own history and is represented by a number of methodological and conceptual mainstreams and schools. Today they all are relevant. However, a need for a new conceptual net to study evolving dynamic complex systems has brought about emergence of synergetics. The article gives a brief outline of a history of synergetics and considers emergence of synergetics as a new stage of General Systems Theory, on the one hand, and as a complement to cybernetics, on the other. Synergetics is understood as a science of complexity, dealing with principles of emergence, self-organisation and self-regulation of complex systems of various ontology – human-made (artificial) or natural (self-organizing). Synergetics focuses on evolving self-organizing complex systems. The notion of ‘a complex system’ is revealed through a number of characteristic features, including integrity, hierarchy, (in)stability, asymmetry.

The multidimensional character of synergetics is reflected in a wide range of its status and predetermines a number of tasks to be solved. The latter include, among others, the study of a wide variety of states of an open, dynamic, non-linear self-governed system in order to obtain the whole spectrum of possible structures of a given complex system in a non-linear environment; the study and modelling of self-organization processes (phase shifts) of a synergetic system; description of a synergetic system as a unity of co-evolving complex sub-systems. Due to the multidimensional character of synergetics, it is defined differently by various scholars – as a new style of scientific thinking, identified with non-linear thinking; as a theory of evolution and self-organization of complex systems of the world; as a scientific mainstream aiming at uniting natural sciences and humanities on the basis of a common method of generalization. In this article synergetics is seen as a science of complexity, as a specific theoretical and methodological platform, systematizing numerous fragments of knowledge about the outer world obtained by sciences and integrating them into a comprehensive image of the world.

Key words: synergetics, complex systems, interdisciplinarity.